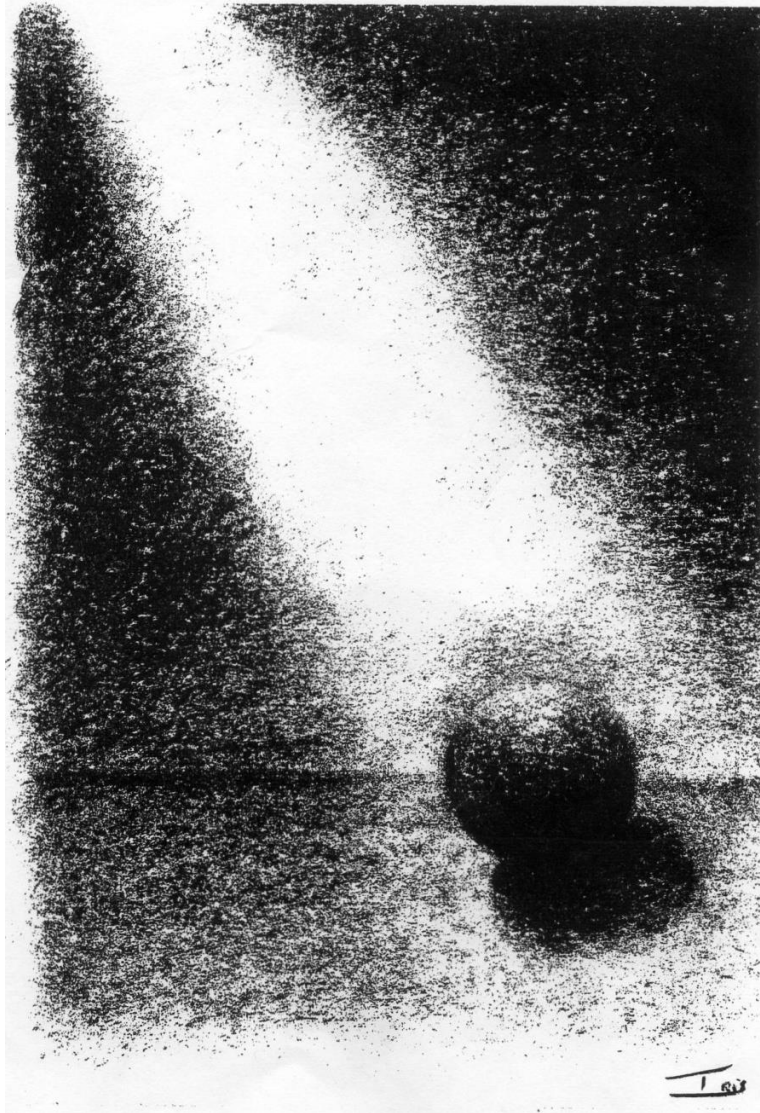

PEDAGOGISCH PROJECT

Middelbare Steinerschool Vlaanderen vzw

Vestiging Gent

Kasteellaan 54 – 9000 Gent

Tel. 09 235 28 00

www.steinerschoolgent.be

info@steinerschoolgent.be

MIDDELBARE RUDOLF STEINERSCHOOL VLAANDEREN

Pedagogisch geheel, erkend op 17 oktober 1987, met 6 vestigingsplaatsen:

Kasteellaan 54	9000 Gent
Privaatweg 7	3018 Leuven
Mallekotstraat 43	2500 Lier
Astridlaan 86	8310 Brugge
Diksmuidelaan 227	2600 Berchem
Sint-Janskruidlaan 14	1070 Anderlecht

Gemeenschappelijk PEDAGOGISCH PROJECT
bekrachtigd op de raad van bestuur van 19 januari 2010

Indeling

1. De positie van de steinerscholen
  - 1.1 Onze doelstelling
  - 1.2 Eigen bestuursvormen
  - 1.3 De steinerscholen in het onderwijsveld

2. Het pedagogisch project
  - 2.1 Het algemeen concept
  - 2.2 Pedagogisch-didactische principes voor het secundair onderwijs
  - 2.3 Het studieaanbod
  - 2.4 De realisatie van dit project door leerkrachten en medewerkers
  - 2.5 Wat we verwachten van de leerlingen
  - 2.6 Het aandeel van de ouders

1. De positie van de Middelbare Steinerscholen

1.1 Onze doelstelling

Het doel van de steinerpedagogie is kinderen te helpen zich te ontwikkelen tot ondernemende individuen die zelfstandig denken, oordelen en handelen. De steinerpedagogie ontstond na de Eerste Wereldoorlog uit een beweging voor sociale en culturele vernieuwing, namelijk de 'sociale driegeleding'.¹

Dit document wil onze intenties verduidelijken onder meer i.v.m.:

- onze visie op het begeleiden van jongeren in hun ontwikkeling tot volwassenen die leven en werken vanuit eigen verantwoordelijkheid. Onze opvoedkundige aanpak is gebaseerd op inzichten omtrent wetmatigheden in de ontwikkeling van kinderen. Deze wetmatigheden zijn leeftijdsgebonden. Ons studieaanbod staat in dienst van deze ontwikkeling;
- ons streven naar pedagogisch zelfbeheer: leraren handelen naar en vanuit zelfdoorleefde pedagogische inzichten. Vrijheid is essentieel voor dergelijk creatief en verantwoordelijk handelen;
- medezeggenschap voor ouders en oudere leerlingen gesteund op inzet en verbondenheid. Zij worden gevraagd bewust te kiezen voor deze school, en hebben dan ook recht op een zo groot mogelijke betrokkenheid.

Een school is een spiegel van de maatschappij. De drie sociale processen van de driegeleding (zie voetnoot 1) gelden ook daar. Het vermelde rechtsleven is dus gebaseerd op de gelijkwaardigheid van alle leden van de gemeenschap. De afspraken die wij maken in onze kleine schoolgemeenschap kunnen dan ook een heel eigen vorm hebben. Wettelijke vereisten worden daardoor wel eens ervaren als een ingreep van de overheid in het eigen leven van de school. In een ideale situatie betekent vrijheid van onderwijs ook vrijheid van inrichting, van schoolorganisatie. Onze kleine schoolgemeenschap beseft echter terdege dat ze zich niet zonder meer kan onttrekken aan de regels van de grotere gemeenschap, de maatschappij, waarin ze leeft.

1.2 Eigen bestuursvormen

De wijze waarop wij met opvoeding willen omgaan, betekent ook dat we wat betreft de organisatie- en bestuursvormen van onze school streven naar een zo groot mogelijke creatieve vrijheid voor de leraren, zowel in hun klas als wanneer ze samenwerken in een 'lerarencollege'. Daarom worden hiërarchische vormen tot een minimum beperkt en vervangen door een systeem 'van onderaf'. Dit houdt in dat bevoegdheden worden toegekend door de gemeenschap of de betrokken groep = het geven van mandaten. Op het niveau van de Middelbare Steinerschool Vlaanderen, met verschillende vestigingsplaatsen, wordt eveneens zoveel mogelijk voorrang gegeven aan het niveau van de lokale gemeenschap van elke vestiging; dus aan medewerkers, leerlingen, ouders die direct betrokken zijn.

Steinerscholen ontstaan en groeien uit de samenwerking tussen ouders en leraren. Door deze basisopvatting zijn onze besturen dan ook op democratische

---

¹ R. Steiner zocht een oplossing voor de sociale chaos in een moderne visie op 'vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid' namelijk gelijkheid in het rechtsleven (rechten en plichten afgesproken als gelijken), broederlijkheid in het economische leven (afhankelijkheid en verbondenheid), en vrijheid in het geestesleven (zelfbestuur in cultuur en onderwijs)

wijze participatief samengesteld; alle betrokken groepen van de schoolgemeenschap zijn erin vertegenwoordigd. Een aparte participatieraad of schoolraad is daarom niet verplicht.

Ouders en medewerkers verkiezen eigen afgevaardigden zowel in het lokale als in het gezamenlijke bestuur. Overleggen en zorgen voor goed lesgeven, zorgbreedte en leerlingenbegeleiding, de zorg voor de gebouwen en de uitrusting, de geldstromen gezond houden, de interne communicatie verzorgen, het pedagogisch beleid ondersteunen, een goed personeelsbeleid voeren, de school naar buiten bekend maken, enz. zijn zaken waarrond leraren en ouders intensief kunnen samenwerken.

1.3 De steinerscholen in het onderwijsveld

De R. Steinerscholen of Waldorfscholen vormen een internationale schoolbeweging met meer dan 1.600 kleuterscholen en 1000 scholen, waarvan meer dan 650 in Europa. Ze bereiken samen meer dan 150 000 leerlingen wereldwijd. De voortdurende ontwikkeling van de pedagogie, gebeurt in een 60-tal pedagogische seminaries en academies, verspreid over de wereld. Ze kunnen bogen op meer dan 80 jaren ervaring.

België telde in 2009 15 volledige basisscholen waarvan één met buitengewoon onderwijs en 6 aparte kleuterscholen, met samen ongeveer 2500 leerlingen. Eén basisschool en twee kleuterscholen daarvan zijn Franstalig, gelegen te Court-Saint-Etienne (Waals Brabant), Namen en Doornik. Vlaanderen telt bovendien op 8 plaatsen secundair onderwijs, samen goed voor zo'n 1.200 leerlingen. Zeven scholen bieden algemeen secundair onderwijs volgens de steinerpedagogie, 1 school biedt buitengewoon secundair onderwijs, 1 heeft een eerste graad B en 1 school is gestart met een nieuwe richting beroepssecundair onderwijs met steinerpedagogie.

Met het oog op erkenning en subsidiëring zijn zes van die secundaire scholen verenigd in één instelling, namelijk de 'Middelbare Rudolf Steinerschool Vlaanderen' (MSV).

De Vlaamse overheid beschouwt de steinerscholen als "onafhankelijke methodescholen", en voorziet in een aantal gevallen in aangepaste regelgevingen. In het algemeen secundair onderwijs zijn ze erkend als een aparte studierichting.

Zelf zien wij ons als "gezindheidscholen" met een eigen mens- en wereldbeschouwing: onder meer christelijk geïnspireerd, en maatschappelijk strevend naar vernieuwing.

2. Het pedagogisch project

2.1 Het algemeen pedagogisch concept

EIGEN KENMERKEN

Ontstaan

De steinerpedagogie gaat terug op het gedachtegoed en de ervaringen van Rudolf Steiner, fenomenoloog, opvoeder, filosoof en grondlegger van de antroposofie, én op de uitwerking ervan door zijn medepioniers in de eerste school te Stuttgart in 1919. Dit initiatief werd mogelijk gemaakt door Emil Molt, de geëngageerde directeur van de Waldorf-sigarettenfabriek, op vraag van zijn arbeiders.

Onze pedagogische inzichten maken deel uit van Steiners visie op mens en wereld. Hij noemde zijn visie: antroposofie, een geestes'wetenschap' met een eigen onderzoeksmethode en resultaten. Dit is de fundamentele achtergrond voor het pedagogische handelen van de leraren in steinerscholen.

Deze inzichten hebben natuurlijk een invloed op het onderwijs dat gegeven wordt. Zo ziet men bijvoorbeeld in de wetenschapsvakken een duidelijke voorkeur voor de fenomenologische benadering boven die van de hypothetische analyse. Hoe dan ook wordt in de steinerscholen géén antroposofie aan de leerlingen onderwezen.

Eerbied voor de individuele ontwikkeling

Wij willen kwaliteitsonderwijs verstrekken, geïnspireerd door de manier waarop in de antroposofie naar de mens en zijn ontwikkeling wordt gekeken. Een mens is hier een burger van twee werelden: zowel een geestelijke als een materiële wereld. Vanuit de geestelijke wereld komt de mens als kind op aarde met een verborgen, uniek levensplan. Het doel van onze opvoeding is het kind te helpen om zijn eigen plan te leren ontdekken en realiseren. We hebben dan ook een grote eerbied voor de eigen ontwikkelingsweg van elke leerling.

Het uiteindelijke doel is dat het kind zich kan ontplooien als volledige mens tot een vrij en verantwoordelijk individu. Wij willen dan ook vooral meehelpen om het eigen innerlijke leven, de daadkracht en het sociaal voelen van de leerling te ontplooien. Kinderen moeten zich in de school als individu gewaardeerd kunnen voelen.

Leeftijdsgerichtheid

Doorheen opeenvolgende leeftijdsfasen ontwikkelt het kind achtereenvolgens de basis voor een eigen wilsleven, een persoonlijk gevoelsleven, en een eigen oordeelsvermogen en moraliteit. Elk van deze fasen biedt unieke, soms eenmalige kansen, en stelt eigen opgaven. Daarom wil de steinerpedagogie vooral een leeftijdsgerichte pedagogie zijn.

Bij de keuze van de doelen, de leerinhouden, de methodiek en didactiek zullen leraren zich enerzijds laten leiden door inzichten vanuit het eigen mensbeeld, maar anderzijds ook door de wetenschappelijke uitwerking van deze inzichten op vele gebieden, zoals groei en ontwikkeling, vb. door de Nederlandse prof. dr. B. Lievegoed², en vele anderen.

---

² Lievegoed, Bernard, J.C., Ontwikkelingsfasen van het kind, Uitgeverij Vrij Geestesleven, Zeist 1977, e.v.

Verticaal schoolconcept

Tussen de basisscholen en de secundaire steinerscholen trekken we de pedagogische lijn door. Dit is een logisch gevolg van het leeftijdsgebonden onderwijs dat wij aanbieden. Het is wel zo dat de jonge mens pas vanaf 14 jaar aan een echt nieuwe leeftijdsfase toe is. Vandaar dat wij nog een pedagogische samenhang zien tussen de basisschool en de 1ste graad secundair onderwijs. Leraren en ouders streven veeleer naar het uitbouwen van een volledig opvoedings- en vormingstraject van kleuterklas t.e.m. het laatste jaar van het secundair onderwijs. Dit laatste jaar noemen we dan ook de twaalfde klas, wat weergeeft dat het om een totaalproject gaat.

Van vaste klasleraar tot enkel vakleraren

Net zoals de jongere verandert in de loop van het leerproces, verandert ook de rol van de leraar. Jongere kinderen hebben nog behoefte aan leiding en autoriteit, aan een vaste referentiefiguur die zich doorheen de jaren met de klasgroep verbindt. Daarom geven de klasleraars in de 1ste graad (1ste en 2de jaar secundair) bij voorkeur nog zeer veel vakken zelf. Vanaf de 2de graad (3de en 4de jaar secundair) moet in het kader van de ontwikkeling van het zelfstandige denken de autoriteit eerder uitgaan van de vakken dan van een sterke voorbeeldfiguur. De begeleiding gebeurt dan ook door een groep leraren. De titularis wordt vanaf dan eerder een organisatorische, begeleidende figuur.

De eigen gezindheid

In een steinerschool kunnen kinderen van elke gezindheid worden opgenomen. Het spirituele is een bron voor de werking van de school op elk niveau. Wij streven ernaar het religieuze element te integreren in de gehele pedagogie. We doen dit binnen een christelijke traditie, maar zijn niet verbonden met een erkende eredienst. Vooral door de ontwikkeling van morele gevoelens als dankbaarheid, liefde en eerbied willen we de basis leggen voor een gezond religieus en spiritueel leven.

De sociale impuls van de steinerschool

Alle participanten, leerlingen, ouders en leraren zijn gelijkwaardig. Zij worden gezien als deelgenoten en lotgenoten. Elke groep heeft een eigen opgave en bijdrage binnen de schoolgemeenschap. Er is geen uitgewerkte hiërarchische structuur. Verantwoordelijkheden en taken worden door de schoolgemeenschap gemandateerd en geëvalueerd.

Het collegiaal pedagogisch zelfbeheer

Op pedagogisch vlak zijn de leraren volledig zelfstandig en verantwoordelijk. Als lerarencollege nemen ze gezamenlijk de verantwoordelijkheid op voor de opvoedkundige doestellingen van de school. Ze bewaken de samenhang en de uitvoering van het pedagogische project.

Visie op het secundair onderwijs

De ontwikkeling van puber en adolescent

Geleidelijke overgang van basisschool naar secundaire school:

De eerste graad van het secundair onderwijs wordt gezien als een afronding van de pedagogische cyclus die begon in de eerste klas van de lagere school. In de lagerschoolperiode worden de kinderen aangezet tot leren via een beeldrijke, niet-intellectuele benadering. Het centrale opvoedingsprincipe was 'schoonheid': uiterlijke schoonheid, maar ook de schoonheid die schuilt in bijvoorbeeld fair play, vredelievendheid of de schoonheid die leeft in de anderen. Het vermogen tot abstractie wordt nog niet aangesproken. De ontwikkeling daarvan wordt in deze fase als nadelig beschouwd voor de latere psychische en lichamelijke ontwikkeling. Bij al het leren wordt hier dus nog zorgvuldig afgewogen of dat vermogen niet te vroeg wordt aangewend.

De eerste graad SO

In de eerste graad zijn de leerlingen in een overgangperiode naar de puberteit. De klasgroep wordt nog begeleid door een vaste, 'meegroeïende' klasleerkracht, die bij voorkeur zoveel mogelijk vakken zelf geeft. Het beeldend denken en het inlevingsvermogen worden nog zoveel mogelijk aangesproken. Pedagogisch wordt een beschouwelijke periode afgesloten en een onderzoekende voorbereid. Centraal staat vanaf nu de wereld die we via onze zintuigen kunnen ervaren. De leerlingen worden 'aarderijp'. Dat merk je in de strekking van hun gestalte, de geslachtsrijpheid en in de geboorte van een eigen en steeds diepergaand gevoelsleven wat hen op deze leeftijd in grote verwarring kan brengen.

Rond de 12-jarige leeftijd wordt een grotere afscheiding merkbaar tussen de eigen persoonlijkheid en de omgeving. Het al dan niet kunnen leggen van een eigen verbinding leidt tot hevige gevoelens van sympathie en antipathie. Jongeren van deze leeftijd willen een grotere greep krijgen op de materie, op de buitenwereld en willen ook grenzen verleggen. Tegen het einde van de 1ste graad zijn de jongeren in hun benadering van de buitenwereld "harder" geworden, kritischer.

De leerinhouden en activiteiten spelen hier thematisch op in: in het eerste jaar - de 7de klas - komen vooral 'ontdekkingen' aan bod, bijvoorbeeld in aardrijkskunde en geschiedenis, en in het tweede jaar - de 8ste klas - vooral omwentelingen en 'revoluties'. Het causale denken (in oorzaak en gevolg) gaat overheersen en wordt aangesproken met grammatica, mechanica, de studie van het skelet in de biologie, en die van het zwart-wit in het tekenen.

Deze algemene pedagogische principes worden zowel in de A-stroom als in de B-stroom toegepast. Dit is een vanzelfsprekende consequentie van het principe van de leeftijdsgebonden ontwikkeling.

De bovenbouw

Vanaf de 2de graad is de puberteit duidelijk ingezet, en gelden andere opvoedkundige aanpakken. Nu worden het abstractievermogen, de oordeelsvorming en de groeiende zelfstandigheid ten volle aangesproken. De voorwaarden om tot een gezond oordeelsvermogen te komen worden ontwikkeld: een zorgvuldige waarneming, een verdere scholing van het innerlijk beeldend vermogen, en een helder denken. Een hele weg moet afgelegd worden om in het zintuiglijke het geestelijke terug te vinden.

De 9de klas beleeft als het ware een dieptepunt: zowel fysisch als psychisch beleven de leerlingen de zwaarte. Ze uiten dit bijvoorbeeld door ironie en sarcasme, maar zoeken ondertussen wel een nieuwe eigen verbinding met de wereld. Ze worden het sterkst aangesproken door het materiële en het zintuiglijke: dat wat zich buiten hen afspeelt. Ze zijn geboeid door wat men daarbij allemaal kan denken vanuit de feiten. Ze leren waarnemen, zich herinneren, structureren en praktisch oordelen. Daarom staan o.a. volgende onderwerpen op het programma: hoe de aardkorst zich vormt, combinatieleer in de wiskunde, ernst en humor in het vak Nederlands.

In de 10de klas wordt het sociale en het beeldende denken terug wakkerder. De ontmoeting wordt belangrijk, en dat wat zich afspeelt tussen de waarnemingen, namelijk: de processen, de intervallen, de tijd ertussen. Lyriek en poëzie, atmosfeer, omhulling en omgeving – zowel mentaal in het vak Nederlands (poëzie), als fysisch in het vak aardrijkskunde (klimatologie, biosfeer) – worden boeiende instappen. In aangepaste vorm komen deze inhouden ook aan bod in de beroepsbovenbouw.

De 11de klas is de fase van individuele verstillings en innerlijk zoeken, van het luisteren. Er wordt gewerkt aan een nieuwe verbinding van het innerlijke en het uiterlijke. De levensloop van de mens is een proces van vallen en opstaan. Het psychologische krijgt aandacht. Al deze levensaspecten worden onder meer door middel van het Parcivalverhaal verwerkt. Beweeglijk en levend denken over de eigen plaats in wereld en kosmos worden nagestreefd door onder meer het werken met het begrip 'oneindig', de waarde van gesprekken, het verruimen van begrippen, interesse voor het muzikale en het religieuze. Ook in vakken als biologie en chemie belicht de leraar vooral de 'innerlijke kant'. Voorbeelden hiervan voor de richting steinerpedagogie van het algemeen secundair onderwijs zijn celleer, genetica, en atoommodellen. In de beroepsbovenbouw gaat men vanaf deze klas volop in de richting van beroepscompetenties. Maar ook de hierboven vermelde levensaspecten komen aan bod.

De 12de klas is de klas van het afsluiten, het afronden. Het ontdekken van gehelen en het denken in grote samenhangen en overzichten bevordert het globale denken. Vragen rond goed en kwaad, het interpreteren van optische ervaringen, en het zelfstandig kiezen, afronden en presenteren van een eigen eindwerkstuk, het samen opzetten van een eindreis en een eindtoneel, zijn verschillende stappen tot de ontplooiing van een individueel oordeelsvermogen en het openbreken van grenzen. De overstap naar de volwassenenwereld, en het voorbereiden van levenskeuzen vanuit een eigen ideaal zijn aan de orde. Voor de beroepsbovenbouw betekent het bovendien dat de leerling zich ook voorbereidt op een instap in het arbeidsleven, al dan niet met een vervolgopleiding in een zevende jaar.

PUBLICATIES

Meer informatie over het spirituele, het pedagogische en het sociaal vernieuwende mensbeeld van onze scholen is te vinden in uitgebreidere publicaties zoals: .

- 'Met hart en ziel naar de steinerschool', brochure van de federatie van steinerscholen.
- 'Het pedagogisch project van de secundaire steinerscholen', W. Govaerts, in Schoolleiding en –begeleiding, Visies en ontwikkelingen, aflevering 28, mei 2000 – 159, Kluwer.
- Govaerts, W., De middelbare steinerschool volgens de R. Steinerpedagogie, Antwerpen, R. Steiner Academie, 1999 (een overzicht van de leerinhouden per vak).
- Seelen, M., Mijn lot heeft vlam gevat. Droom en daad van de Vrije school, Zeist NL, Vrij Geestesleven, 1998 (een persoonlijke getuigenis van een leraar).
- Govaerts, W. & Spranghers, L., Oud-leerlingen van de steinerschool vertellen, cahier R. Steiner Academie, Antwerpen, 2000.

2.2. Pedagogisch-didactische principes voor het secundair onderwijs

Ritmische werkvormen

Ritme is een van de wezenlijke kenmerken van de levende wereld, ook het leven van de mens is er op gebaseerd. Voor een harmonisch leven en leren is het dan ook belangrijk dat het uurrooster een ritmisch geheel vormt van denken, voelen en handelen, en van afwisselend leren en werken. Een ritmische afwisseling van cognitieve, kunstzinnige en praktische lesinhouden vormt een beweeglijke stroom die de leerlingen meeneemt. Dit weerspiegelt zich in het vakkenaanbod (zie lessentabel).

Een andere manier om ritme te beleven zijn de jaarfeesten. Verspreid over het schooljaar maken ze niet alleen het ademproces van de aarde zichtbaar, maar ook de wisseling in stemming en bewustzijn die elke mens kan beleven. Deze jaarfeesten zijn verbonden met de seizoenen en zijn christelijk geïnspireerd: Sint Michaël, Sint Maarten, Sinterklaas, Kerstmis, Palmzonden, Pasen, Pinksteren en Sint Jan. Ze worden vooral in de lagere school en de eerste graad SO gevierd vanuit oude tradities. Vanaf de puberteit, in de 'bovenbouw', worden ze op een aangepaste wijze vormgegeven en waar mogelijk vooral georganiseerd door de leerlingen zelf.

Een belangrijke werkvorm om met algemene vakken om te gaan is de bundeling in 'periodes'. Dit is gebruikelijk bij vakken zoals wiskunde, fysica, chemie, biologie, aardrijkskunde, geschiedenis en Nederlands. Elke periode duurt daarbij 3 schoolweken en elke ochtend wordt er dan 2 uren aan éénzelfde vak gewerkt. Ook kunstzinnige en praktische vakken worden vaak in een perioderooster georganiseerd, vaak in een ritme van 6 weken aan 6 uur per week. In de beroepsgerichte stroom wordt dit principe in een aangepaste vorm toegepast

d.w.z. dat kunstzinnige en praktische vakken in ochtendperiodes van 2 of zelfs 4 uur per dag kunnen worden gegeven. Vanuit de praktijk groeien dan de vragen die in technische of algemeen vormende vakken kunnen beantwoord worden.

Doel is de aandacht op een ademende manier wakker te houden om diep en geconcentreerd op de leerstof te kunnen ingaan. Behalve de (gedetailleerde) feiten kunnen dan ook grote samenhangen behandeld worden. Tussen 2 periodes van hetzelfde vak kan de leerstof bezinken. Wanneer een periode systematisch en rond het essentiële is opgebouwd, is het tevens een intensieve en daardoor economische manier om met de lestijd om te gaan.

Na het periodeonderricht krijgen de leerlingen vakken die omwille van hun oefen karakter regelmatig moeten onderwezen worden zoals lichamelijke opvoeding, muziek en vreemde talen en deels ook wiskunde en Nederlands. .

De kunstzinnige benadering van de leerstof en de leerprocessen

Alle vakken worden op een kunstzinnige wijze benaderd om de verbinding van de leerlingen met de leerprocessen zo groot mogelijk te maken. Naast het denken worden bij de leerling daardoor ook het voelen en het willen angesproken, als evenwaardige vermogens. De leerkracht benadert het onderricht als een kunstzinnig proces: vrijheid en eigen beleving zijn daarbij essentieel. Hij kiest zijn leermiddelen vanuit het nu, rekening houdend met de eigenheid van zijn 'materiaal': de leerling, en met 'kunstzinnige wetmatigheden': zoals de besproken leeftijdsfasen. De ontwikkelingen bij de leerlingen worden dan zijn kunstwerken. Via de kunstzinnigheid krijgt elke leerling ook aangepaste kansen om in het proces in te stappen. Recitaties, zang, tekenen en schilderen werken als verbindende elementen, ook op sociaal vlak.

Zelfwerkzaamheid

De leerlingen verwerken zelf op een eigen manier de leerstof in periodeschriften: het zijn persoonlijke werkstukken, met eigen samenvattingen, illustraties en vormgeving. Het leren noteren is één van onze doelstellingen, en vanaf de 2de graad wordt verwacht dat de leerlingen zelfstandig notities kunnen nemen. In de steinerschool gebruiken we daarom zeer weinig handboeken, uitgezonderd als naslagwerk. Voor bepaalde vakken zorgen de leraren voor zelf opgestelde syllabi, als houvast voor de leerlingen. Deze persoonlijke verwerking en verbinding van de leerkracht met de leerstof voorkomt routine, en heeft grote invloed op de motivatie en de vorming van de leerlingen. Een andere aanzet tot zelfstandig leren en werken zijn –reeds vanaf 1ste graad- de jaarwerken en portfolio's. Eerst rond opgelegde en later rond zelf gekozen thema's doen de leerlingen aan zelfstandig onderzoek en synthese, zowel praktisch en kunstzinnig als theoretisch. De afronding van het jaarwerk en vaak ook van de portfolio's bestaat uit een presentatie, meestal voor de klas en de eigen leraren. In het laatste jaar wordt het zelf gekozen 'eindwerk' voorgesteld aan een publiek van leraren, ouders, geïnteresseerden. Deze werken bieden de kans tot een persoonlijke verkenning in de leerstof, de kans tot ontplooiing van speciale capaciteiten, en ondersteunen de eigen keuzeprocessen en het zelfbeeld bij de leerling.

In de 2de en 3de graad zijn ook de ervaringsgerichte werkweken of practica en stages een uitstekend middel tot horizonverruiming en voorbereiding van studie- en beroepskeuze. Doordat de leerling zelf instapt in het arbeidsleven leert hij van het leven zelf. Elk jaar wordt minstens een week individueel gewerkt, bijvoorbeeld in een landbouwbedrijf, een winkel, een productiebedrijf of een sociale instelling. Door zelf een bedrijf te zoeken, afspraken te maken, de ervaringen persoonlijk te verwerken en erover te rapporteren, door uitwisseling met de klasgenoten werkt de leerling aan zelforganisatie. Klassikaal kan tevens een week aan bosbouw gedaan worden, aan landmeten, of er wordt een culturele reis gemaakt. Naast kennismaking met het arbeidsleven is vooral het sociale leren belangrijk, namelijk zichzelf organiseren, samenwerken en het positief benaderen van verschillen. De ervaringsgerichte werkweken worden even belangrijk gevonden als de theoretische vakken. In de beroepsbovenbouw zijn de stages uiteraard een onderdeel van de opleiding zelf. Allerlei soorten van werkplekleren is in deze richting bij uitstek van groot belang.

Vakoverschrijdend werken

Naast de ervaringsgerichte werkweken bieden ook kunstzinnige projecten zoals toneel- en muziekprojecten veel kansen om verschillende leerprocessen te integreren. Leerlingen oefenen zowel praktische als sociale aspecten: ze moeten zich inleven, zelf organiseren, spelen verschillende rollen, plegen overleg, zoeken een esthetische benadering.

In de beroepsgerichte stroom wordt er nog meer nadruk gelegd op dit vakoverschrijdende werken. Er wordt gestreefd naar een verregaande integratie van praktische, theoretische en kunstzinnige vakken. Dit wordt ondermeer ook gedaan via totaalprojecten.

Beoordelingen en rapportering

De jaarlijkse eindbeoordeling van de leerlingen gebeurt vooral beschrijvend en in principe niet op basis van cijfers. Met cijfers kunnen geen innerlijke groeiprocessen aangetoond worden. We geven de voorkeur aan uitgeschreven evaluaties per vak en over de leerling als volledige persoon. Daarnaast kan ook een zogenaamd objectieve score gegeven worden, afhankelijk van het vak en de leeftijd.

Bij de leerlingenbesprekingen vertrekken we van een zo ruim mogelijk beeld van de besproken jongere en houden rekening met biografische elementen. We zoeken naar doelgerichte en ondersteunende maatregelen. Het mensbeeld is hierbij een belangrijke leidraad. De besprekingen op dergelijke klassenraden zijn voor de leraren de basis voor hun pedagogisch handelen. Ze zijn ook het uitgangspunt voor evaluaties en getuigschriften.

Elke periode wordt afgesloten met een overzichtstoets, waarbij wij zowel peilen naar de beleving en de inzet en het dagelijks werk van de leerling als naar wat hij verstandelijk heeft verworven. Evaluaties willen niet alleen maar behaalde resultaten beoordelen. Ze willen ook de ontwikkeling van de leerling onderzoeken, zijn verbinding met de leerstof. Was deze leerstof inderdaad ontwikkelingsstof voor het opvoedingsproces van die leerling? Het is deze verbinding die leidt tot kennis, vaardigheid en inzicht.

Zowel bij de eindevaluatie als bij tussentijdse beoordelingen wordt een beeld gegeven van vorderingen en problemen. Dit is vooral bedoeld als instrument tot bijsturing. Op het einde van het schooljaar wordt een volledige evaluatie gegeven in een getuigschrift. Daarbij wordt een terugblik gegeven op de evolutie van de leerling zowel als persoon als per vak.

Belang van de klas als groep en principieel geen zittenblijven.

In principe gaat een klasgroep in zijn geheel over naar een volgend leerjaar, zodat leerlingen van een zelfde leeftijd samen blijven. Het leerplan is immers afgesteld op de ontwikkelingsfase van de leerlingen op zekere leeftijd. Uitzonderlijk wordt hier van afgeweken, bijvoorbeeld na langdurige ziekte of wanneer de leerling zich onvoldoende ontwikkelde om te kunnen aansluiten bij de processen die karakteristiek zijn voor een hogere leeftijdsgroep. Ook in de B-stroom gelden andere principes omdat deze richting binnen de Vlaamse regelgeving nu eenmaal rechtstreeks op instromen in de arbeidsmarkt gericht is. Dat kan leiden tot de keuze voor een andere richting en dus ook voor breuken in de samenstelling van de klas na klas 8 en klas 10. Selectie op basis van individuele prestatie, wordt vervangen door een positieve ontwikkelingspedagogie, die uitgaat van groeikansen en mogelijkheden. Bijsturing kan nodig zijn en gebeurt in overleg met de klassenraad.

2.3. Het studieaanbod

ASO en BSO

De Steinerpedagogie beoogt "onderwijzend opvoeden". De ontwikkeling van de gehele persoonlijkheid van een leerling betekent voor ons een evenwicht nastreven tussen een theoretische, een kunstzinnige en algemeen praktische vorming. Om dit te verwezenlijken biedt een steinerschool meer aan dan de door de overheid gesubsidieerde vakken.

Door in het ASO ook een niet-theoretische vorming en in het BSO ook een niet-praktische vorming aan te bieden, willen we harmonie brengen in de opvoeding.

De kunsten bieden bijzondere ontwikkelingsmogelijkheden. Ze verdienen dan ook om – naast de algemene kunstzinnige aanpak – binnen aparte kunstvakken en activiteiten te worden aangeboden. Dit gebeurt onder meer in plastische opvoeding, muziek, en via artisanale activiteiten. Individuele vermogens en kwaliteiten, zoals het ondersteunen van het causale denken (bij tekenen), het leren ruimte laten en terughouden door uitsparen (bij schilderen), het leren innemen van een standpunt (perspectieftekenen), het objectiveren van zielenstemmingen (zwart/ wit, kleuren), het zich leren inleven in middelen en thema's (weven), het leren onbevooroordeeld waarnemen (kleurenleer), concentratievermogen (koperslaan), en oordeels- en besluitkracht (beeldhouwen) kunnen daardoor geoefend worden.

Daarnaast wordt door kunstzinnige activiteiten ook het kunstzinnig handelen geoefend. Dit betekent onbevangen beginnen, vragend handelen, de nieuwe onverwachte mogelijkheden zien en onderzoekend oordelen.

Ambachtelijke vakken zijn voor meer theoretisch aangelegde leerlingen eveneens zeer zinvol tijdens de puberteit. Praktisch bezig zijn, dingen in de wereld zetten, je met de wereld en de medemensen verbinden, stimuleren de wil van de jongeren. Dankzij het bewust worden van het eigen handelen krijgen de leerlingen respect voor het handelen van de medemensen. Tevens leren ze zo

vertrouwen in de eigen mogelijkheden, zodat ze later positieve veranderingen in de maatschappij kunnen durven realiseren.

Bovendien is er een aanbod van meerdaagse extramurosactiviteiten (buitenschoolse activiteiten), bijvoorbeeld de ervaringsgerichte werkweken in de landbouw, in de sociale sector, en in de industrie. Zulke weken worden evenals individuele jaarwerken, een persoonlijk eindwerk en het participeren aan school- en jaarfeesten- als wezenlijk beschouwd en zijn verplicht voor alle leerlingen.

De algemene vakken zijn dan weer voor de meer praktisch aangelegde leerlingen van groot belang om zich in onze moderne maatschappij goed thuis te voelen. Dankzij het bewust worden van de grotere samenhang in de wereld krijgen de leerlingen respect voor de onderlinge verbondenheid van de mensen en de plaats binnen het aardrijk.

Eigen leerplannen

Vanuit hun pedagogische visie konden de steinerscholen zich niet vinden in de basisvorming zoals die gedetailleerd en veelomvattend werd opgelegd door de eindtermen van de overheid. Om de eigen onderwijsvrijheid te vrijwaren streden wij voor eigen afwijkende, weliswaar gelijkwaardige doelstellingen en inhouden. Deze werden zowel verworven voor het basisonderwijs als voor het gehele secundair onderwijs. Ze vormen de basis voor de eigen vakleerplannen. Voor de eigen vorm van beroepsonderwijs volgen de steinerscholen de doelstellingen en eindtermen van de overheid. Toch werden heel eigenzinnige leerplannen geschreven die rekening houden met de basisprincipes van de pedagogie.

Ook voor de vakoverschrijdende eindtermen ontwikkelden de secundaire steinerscholen een eigen visie en uitwerking. Voor de 1ste graad bestaat reeds een definitieve tekst. Deze visietekst wordt op vraag aan nieuwe ouders van de 1ste graad bezorgd.

Levensbeschouwelijk onderricht

Naast een integratie van morele en religieuze opvoeding in alle vakken wordt ook een apart vak aangeboden, namelijk 'cultuurbeschouwing'. In de eerste 3 jaren van het secundair onderwijs wordt dit vak ingevuld met inspirerende verhalen en biografieën. Daarna omvat dit vak filosofische en maatschappelijke inhouden, en een vergelijking van godsdiensten.

De lessentabellen

De inschrijving van de leerling gebeurt in een bepaalde vestiging. Alle vestigingen samen hanteren een gemeenschappelijke minimumtabel. Daarnaast legt elke vestiging eigen accenten door een uitbreiding van het aanbod. Verder zijn er aparte lessentabellen voor de B-stroom.

De lessentabellen zijn opgenomen in het schoolreglement van de vestiging.

2.4. De realisatie van dit project door leerkrachten en medewerkers

Wie op school werkt, verbindt er zich toe zich in te zetten voor het verwezenlijken van de R.Steinerpedagogie, in een geest van respect voor ieders mening, en met eerbied voor de autonomie van elke leerkracht.

Van leraren en medewerkers wordt verwacht:

- dat zij deelnemen aan de pedagogische vergaderingen,
- dat zij opleidingen, cursussen en voordrachten volgen, zowel in verband met het eigen vakgebied als algemeen pedagogisch,
- dat zij deelnemen aan school- en jaarfeesten.

Volgende punten zijn van wezenlijk belang voor de manier waarop wij onderwijs zien: onze pedagogische basishouding t.o.v. de leerlingen is gebaseerd op het antroposofisch mensbeeld; we nemen een sociale houding aan t.o.v. collega's; en engagement ten overstaan van het eigen bestuurlijk model. Dit model is gebaseerd op collegiaal beheer en op mandatering van verantwoordelijkheden.

Concreet werken de leraren volgens erkende leerplannen volgens de steinerpedagogie, en vanuit eigen inzet. Met het oog op een samenhangend en vruchtbaar opvoedingsaanbod doen ze dit binnen methodische en didactische richtlijnen, uitgewerkt onder begeleiding van ervaren collega's, en steunend op jarenlange ervaringen in steinerscholen over de hele wereld.

Het gezamenlijk engagement van de leraren krijgt onder meer via de wekelijkse lerarenvergaderingen gestalte.

2.5. Wat we verwachten van de leerlingen

Om de gehele persoonlijkheid van de leerling te ontwikkelen streven wij een evenwicht na tussen een theoretische, een kunstzinnige en een algemeen praktische vorming. De leerstof is ontwikkelingsstof voor het opvoedingsproces. Kennis, vaardigheden en inzicht zijn daarvan de resultaten. De leerling moet kunnen leren in vrijheid, met enthousiasme en interesse omdat de leerstof hem boeit.

De leerlingen moeten echter doorheen de jaren wel een zekere basiskennis en – vaardigheid verwerven, anders stagneert een zinvolle opbouw of groei in de verschillende vakken. De leerstof moet dus ook gekend zijn, geleerd worden. Voor een aantal vakken kan dit nagegaan worden door toetsen, huistaken, verhandelingen, boekbesprekingen en persoonlijke presentaties. Naast een beschrijvende beoordeling kan ook met cijfers gequoteerd worden.

Daarnaast beschouwen wij extra activiteiten, zoals de praktische vorming, de ervaringsgerichte projectweken, de individuele jaarwerken, het persoonlijk eindwerk, eurythmie, en toneel en schoolfeesten, als even wezenlijk voor ons pedagogisch project als de algemene vakken. Ze zijn dan ook voor alle leerlingen verplicht en worden als evenwaardige vakken geëvalueerd.

De tijdige afwerking en inlevering van werken en schriften, en het afwerken van praktische werkstukken beschouwen we als vormen van zelfstandig werk, en dat vermogen is eveneens een belangrijk element voor evaluatie.

Er kan zowel permanent als bij de afsluiting van een leerstofgeheel geëvalueerd worden, bijvoorbeeld met periodetoetsen. Grote toetsen hebben de bedoeling om na te gaan of de leerlingen ook grote leerstofgedeelten kunnen verwerken.

Of de wils- en gevoelsontwikkeling die ons onderwijs nastreeft, plaatsvinden, blijkt o.a. uit de inzet van de leerling, zijn verbondenheid met de leerstof en de persoonlijke verwerking ervan. Bij een globale evaluatie zijn deze aspecten even belangrijk als het verwerven van kennis.

2.6. Het aandeel van de ouders

Ouder zijn op deze school betekent uiteraard in de eerste plaats volop betrokken worden bij de evolutie van uw kinderen. Het overleg over de kinderen is de kern van de relatie ouders - school. Van alle ouders verwachten we dat ze bewust kiezen voor dit pedagogisch project en een eerlijke interesse tonen.

Het is wel noodzakelijk om kennis te maken met de pedagogische achtergronden en motieven van de school. Het is belangrijk dat de ouders de pedagogische consequenties van het mensbeeld waarvan we uitgaan, leren kennen.

Om het opvoedings- en vormingstraject voor de kinderen te laten lukken is het nodig dat de opvoeding thuis en op school op mekaar aansluiten.

We verwachten echter niet van ouders dat ze zich ook met antroposofie bezighouden. We vragen wel dat zij de leraren individueel en als college voldoende ruimte laten om naar eigen inzicht te werken aan en rond de mogelijkheden van elke jongere, om met diens groeikansen en ontwikkelingsmogelijkheden creatief te kunnen omgaan.

Meerdere keren per jaar worden alle ouders uitgenodigd voor een klassikale ouderavond om samen met de klastitularis en eventueel de vakleraren de leerprocessen, de pedagogische achtergronden, en het wel en wee van de klasgroep te bespreken. Vanzelfsprekend is iedere leraar ook apart aanspreekbaar over de vorderingen van elk kind.

Een steinerschool uitbouwen en besturen staat of valt echter met de gezamenlijke wil daartoe van ouders en medewerkers. We kunnen daarbij niet van iedereen dezelfde betrokkenheid verwachten. Er zijn echter vele manieren om de school als geheel te ondersteunen.

De 'school' wordt meestal beleefd als een totaalproject van verschillende onderwijsniveaus, als één organisch geheel. Ouders van de basisschool en de middelbare school zetten zich samen in als één oudergemeenschap om samen de toekomst van dit gehele traject voor te bereiden en ondersteunen. Daarom komt het zeer veel voor dat alle kinderen van een zelfde gezin de 'verticale school' bezoeken. De school wil respect opbrengen voor deze 'gezinscultuur', die tevens de pedagogische aansluiting tussen thuis en school versterkt.

Als vrije school kan een steinerschool niet zonder de praktische inzet van de ouders, zoals hulp bij schoolreizen, werkdagen en feesten, het mee verzorgen van de klas en van de ouderavonden. Na enige ervaring kunnen ouders ook als vrijwilliger mee verantwoordelijkheid opnemen in het schoolbestuur. Wij zien de school als een sociale gemeenschap waarin ieder zijn steentje bijdraagt tot het welslagen van het gezamenlijk project.

Inschrijven in de steinerschool is dan ook voor ouders een persoonlijk engagement.